

Intet nyt under solen?

AF BENTE ROSENBECK

Under det afsluttende panel på Det femte Nordiske Kvindehistoriemøde i Norge i august 1996 hævdede Hanne Rimmen Nielsen, at der egentlig ikke var sket noget nyt siden det tredje møde i 1989, hvor Joan Scott præsenterede nordiske kvindehistorikere for den poststrukturalistiske udfordring.¹ Hun var ved den lejlighed på rundtur i Norden, og selv om hendes ideer allerede var kendt, var det antologien *Gender and History* fra 1988, der omfattede både tidligere trykte og nyskrevne artikler, som var med til at udbrede kendskabet til hendes teorier.² Netop på grund af hendes metateoretiske refleksioner over køn og historie, er hun, hvad der ikke sker så tit, blevet kendt uden for kvindehistoriske kredse og inddraget i udviklingen af den generelle feministiske teoriudvikling af bl.a. Rosi Braidotti.³ Men også flere andre amerikanske kvindehistorikere, især Carroll Smith-Rosenberg (Smith-Ro-

senberg, 1986a; Smith-Rosenberg 1986b) og Natalie Zemon Davis (Davis 1987), må fremhæves som værende centrale for vendingen mod kultur, hvor indflydelsen fra litterære læseteknikker og teorier er tydelig. Lynn Hunt nævner eksplicit i sin indledning til bogen *The New Cultural History* disse tre og fremhæver endvidere, at kvinde- og kønshistorie har været “at the forefront of the new cultural history” (Hunt, 1989, p. 18).⁴

Hvad angår det mere konkret analytiske har jeg selv hentet mest inspiration hos Carroll Smith-Rosenberg. Smith-Rosenberg tilhørte tilbage i 1970’erne og første halvdel af 1980’erne den kulturhistoriske tradition, mens Joan Scott snarere tilhørte den socialhistoriske tradition, som absolut var den stærkeste i Norden. Dermed var det logisk for kvindehistorikere i Norden at følge hendes refleksive udvikling, som bl.a. bestod i en kritik både af den kulturhistoriske og den socialhistoriske retning inden for kvindehistorie. Og Joan Scott er blevet meget læst af nordiske kvindehistorikere, måske for meget.

Selv om den teoretiske nytænkning siden introduktionen af Scotts poststrukturalistiske ideer har været begrænset, fremhævede Hanne Rimmen Nielsen dog, at disse teorier i den efterfølgende periode var blevet omsat i empiriske undersøgelser og analyser. Jeg er på mange måder ikke uenig, men påstod alligevel på mødet, at det var mit indtryk, at der i disse år blev banket kraftigt på poststrukturalismen og på Michel Foucaults teorier for at finde de hule rum eller lakunerne, og at kritisk teori og bl.a. Jürgen Habermas var “genopstået” i de feministiske teoridiskussioner. Endvidere vil jeg hævde, at når noget bliver mode som poststrukturalismen og for kvindehistorikernes vedkommende Joan Scott, så er der ofte tale om læbernes bekendelse. På teoriniveauet forholder mange sig til Joan Scott, men i praksis adskillig færre.⁵

Efter i årevis, ja i hele min forskerkarriere

at have haft en stærk teoretisk binding til Foucault, er jeg begyndt at erindre mig selv og andre om titlen på Jean Braudrillards bog *At glemme Foucault* fra 1977. Da bogen kom, som var samtidig med at jeg begyndte at læse Foucault, synes jeg det var for tidligt. Men der er en verden uden for Foucault, Joan Scott og diskursanalyse. Det er vigtigt fortløbende at diskutere diskursanalysens begrænsninger eller afsøge grænserne for social konstruktionsteori.⁶ Hvad enten jeg tager min egen bog *Kvinddekøn. Den moderne kvindeligheds historie 1880 til 1980* fra 1987 eller Thomas Laqueur: *Making Sex* fra 1992, så er det evident, at der findes en kontekst uden for den videnskabelige og for Laqueurs vedkommende filosofiske diskurs. Disse bøger tematiserer ikke virkelighedsniveauet. Vi får intet at vide om de konkrete kvinder og mænd, om de f.eks. efterlevede de diskursive normer. Det handler om kvindelighed og om kønnet som repræsentation. Hvordan videnskabelige eller filosofiske kategorier slår om i identitet siges der heller intet om, og det problem er jo nok nogle overvejelser værd. Og der foregår trods alt en kontinuerlig debat om poststrukturalismens fordele og ulemper m.v. Især har erfaringsbegrebet været i fokus (Scott, 1992). Nogle af diskussionerne omkring Joan Scotts bog har været frugtbare, bl.a. hendes og Linda Gordons anmeldelser af hinandens bøger, som er en lærerig diskussion af forholdet aktør-diskurs.⁷ Fremhæves skal også Kathleen Cannings diskussion af Scotts historisering af erfaringsbegrebet, hvor hun bl.a. hævder, at kvinder ikke er passive men ganske aktive i receptionen af en diskurs (Canning, 1994). Spørgsmålet om et ikke-diskursivt erfaringsbegrebet, forholdet mellem diskurs og erfaring, mellem diskurs og identitet, er i de senere år blevet genstand for diskussion.⁸ Der lægges især op til en nylæsning af Foucaults seneste værker for at afsøge erfaringsbegrebet, en teori om selvet og et politisk subjekt.⁹

RENAISSANCE FOR KRITISK TEORI?

Denne afsøgning af fordele og ulemper ved poststrukturalismen kan også spores i den kvindehistoriske forskning, og jeg skal her fremhæve to artikler af henholdsvis Ida Blom (Blom, 1995) og Gro Hagemann (Hagemann, 1994). Begge artikler indgår i Kari Melbys historiografiske analyse af norsk kvindehistorie. Ida Blom forsøger at tage ved lære af de poststrukturalistiske analyser af dikotomisk tænkning og subjektforståelsen. Hun tænker i første omgang med den postmodernistiske subjektforståelse, for så at søge en vej ud af dikotomien essentialisme kontra konstruktionisme, det moderne kontra det post-moderne subjekt, modsætninger, som hun betragter mere som skyttegravskrig end udvikling af forskningsstrategier. "Jeg finder interesse i en anden vei framover, som bl.a. Seyla Benhabib slår til lyd for". Hos denne amerikanske filosof henter hun Hannah Arendts udvidede tænkemåde, "enlarged way of thinking", som er en kommunikationsmodel, hvor du må sætte dig ind i andres tankegang og nå til en slags enighed og som derfor er en dialog mellem subjekter. Samtidig mener Ida Blom, at disse to autonome subjekter ikke nødvendigvis konstitueres gennem polarisering og hierarki, og dermed er hun i opposition til Yvonne Hirdmans genusystem, som fastholder magt, som det primære kendetegn.

Gro Hagemann forsøger eksplicit at mediere i den svenske konflikt om genusbegrebet og mellem Yvonne Hirdman og Christiana Carlsson Wetterberg. Hun søger en teori, som samtidig giver plads for forandring og handling. Med Seyla Benhabib spørger Hagemann, hvordan man kan udforme en position, hvor subjektet konstitueres gennem diskursen men ikke determineres af den. Også hun søger efter et subjekt og en vis form for autonomi og eksistens udenfor diskursen. Postmodernismen, mener hun, kan bidrage til en kritisk forholden sig indenfor modernismen. Så det gælder om at tage ved lære men samtidig

holde fast i det selvrefleksive subjekt. Denne søgen efter det refleksive, efter forandring og handling aktualiserer andre teoretikere som P. Bourdieu, A. Giddens og altså også en lidt ældre teoretiker som J. Habermas.¹⁰

Både Blom og Hagemann lader sig positivt udfordre af poststrukturalisme, men de forsøger også at finde en ny position, begge gennem læsning af Seyla Benhabibs bog *Situating the Self*, hvis udgangspunkt er kritisk teori med en fortolkning af Hanna Arendt og Jürgen Habermas. Så kritisk teori og Frankfurterskolen er ved at vende tilbage til kvindeforskningen. Jeg skriver bevidst vende tilbage, for kvindeforskningen tog i sin første fase i 1970'erne netop afsæt i positivismekritikken, som gav plads til en kritik af fagene for at usynliggøre kvinder og for ikke at efterleve egne krav om objektivitet.¹¹ Det var den hermeneutiske inspiration, der lå bag søgningen efter en særlig forstående, kvalitativ og måske kvindelig metode. I anden halvdel af 1970'erne jagedes en særlig kvindelig æstetik, kvindesprog, kvindelig metode ja et særligt kvindeligt standpunkt, som poststrukturalismen problematiserede fra midten af 1980'erne. Efter en bølge af bøger fra slutningen af 1970'erne med variationer over titlen Socialisme og feminisme, sluttende med Heidi Hartmann antologien *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism* fra 1981, fik vi fra 1985 en bølge af bøger om fransk feminisme og fra 1988 om Foucault og feminisme, som har udviklet sig fra reception til kritik. På det seneste er det så de feministiske Foucaultfortolkere, der bliver kritiseret (Deveaux, 1994). I 1995 kom de første bøger om Habermas og feminisme (Meehan, 1995; Nicholson 1995). Om udviklingen vil fortsætte ved jeg ikke, men hvis den gør, vil det betyde, at humaniora eller dele af humaniora trækkes i samfundsvidenskabelig retning, at de sociale teorier vil vende tilbage efter en periode med litterær dominans.

Den lingvistisk vending slog igennem i

kvindehistorie i midten af 1980'erne. Joan Scott fremhævede den litteære kritik og poststrukturalisme, som en mere farbar vej end patriarkatsteoriene (især Scott, 1986, men også Scott, 1983 og 1988). C. Smith-Rosenberg vendte sig samtidig eksplicit mod sproganalyse med inspiration både fra semiotik, antropologiske og litterære teorier (Smith-Rosenberg, 1986a og 1986b). Hun har med denne bagage på det seneste vendt blikket mod politisk historie, som Scott opfordrede til, da hun skrev, at vi skulle forfølge kønnet i økonomi, politik etc.¹² I denne nye alliance mellem kulturhistorie og politisk historie, som kaldes den ny kulturhistorie, fordi politik ikke er udeladt, reaktualiseres muligvis de sociale teorier. Så måske vil vi i fremtiden se en alliance mellem historie og sociale teorier, som bl.a. historiografen Peter Burke efterlyser (Burke, 1992a; Burke 1992b). Når en forsker som Toril Moi, der om nogen har stået for den litterære vending, er begyndt at læse Bourdieu, så er spørgsmålet om ikke også litteratursociologien vil få en renaissance igen. Moi opfordrer til, at kultur sættes ind i en social og historisk kontekst (Moi, 1991). Lynn Hunt afslutter introduktionen i *New cultural History* med at sige... "that the more cultural historical studies become and the more historical cultural studies become, the better for both (Hunt, 1989, p. 22).

EUROPÆISK "CONSCIOUSNESS RAISING"

Nu har Habermas ikke været helt glemt, f.eks. er offentlighedsteoriene ofte blevet benyttet, men jeg har altid savnet refleksioner over kvindeforskernes brug af disse teorier.¹³ Og de er så ved at komme nu. Som så ofte før vender teorierne tilbage. "Kristeva, Der-ri-da, vi vil ha" nærmest messe-Struktur-Kaj og hans venner på et hold, hvor Karl Marx holdt sit indtog og var den, der mentes mest velegnet til at løse kvindespørgsmålet. Der foregik en kamp i klasseværelset og Struktur-Kaj tabte, for året var

1974. Men Kristeva og Derrida kom jo igen for fuld kraft, dog de seneste år med pilen nedad. Nu er kritisk teori så ved at få en renaissance.

Hvorfor opleves eller lanceres renaissancer som nyopdagelse? Det sker, når de teoretiske ideer er blevet oversat og er nået til USA, hvor markedet er så stort, at det er muligt at udgive readers efter readers om Foucault, Habermas, fransk feminisme osv. Her trænger vi til større europæisk selvbevidsthed. Amerikanerne opfører sig, som om de har opfundet Habermas, har jeg ladet mig fortælle af en kvindeforsker, som på en konference om feminisme og Habermas aldrig hørte nævnt, at han var tysk. Det kan ikke være meningen, at vi skal lade amerikanerne opfinde de europæiske ideer for os. Men den teoretiske mode er blevet dikteret fra New York og San Francisco, selv om den kommer fra Paris eller Frankfurt.

For nogle år siden blev jeg af dette tidsskrift bedt om at anmelde Barbara Duden: *The Woman beneath the Skin* fra 1991. Den var kommet 4 år før på tysk, så jeg skammede mig på vores allesammens vegne. Vi bidrager selv til den amerikanske og angelsaksiske hegemoni. Selv om et europæisk feministisk fællesskab er ved at tage form, så blev det endnu engang amerikanerne, der kom først, dennegang med Habermas. Lad det være sidste gang. Årsagen til at det glippede kan være, at Rosi Braidotti ikke læser tysk, for hun har gjort et kæmpearbejde for at udbrede kendskabet til teorier uden for det angelsaksiske område: til kvindeforskning i Italien, Frankrig og Holland.¹⁴ Og det giver anledning til den refleksion, at vi i Norden måske burde udnytte den placering, vi har mellem den angelsaksiske og den kontinentale, fransk-tyske tradition.

FOUCAULT OG HABERMAS

Foucault og Habermas har haft svært ved at forholde sig til hinanden, men nu forsøger kvindeforskere at knytte dem sammen. De står begge for en positivismekritik og arbej-

der kulturanalytisk. Måske er forskellen den, at Habermas gennem ideologikritik tror på oplysning og forbedring af videnskaben, mens Foucault er mere kritisk. Det kvindeforskerne i høj grad har været inspireret af, er Foucaults institutionskritik, herunder også hans kritik af videnskaben. På den anden side ser jeg Foucaults analyse af sammenhængen mellem viden og magt som en videreførelse af positivismekritikkens påpegning af sammenhængen mellem erkendelse og interesse, som formuleret bl.a. af Jürgen Habermas.

Både Foucault og Habermas leverer en humanistisk videnskabsteori og betegner et brud med produktions- og arbejdsparadigmet i teoriudviklingen og har derfor appel til kvindeforskerne, som har forsøgt at se en verden udenfor arbejdsmarkedet: krop, reproduktion og seksualitet. Men på trods af dette fællesskab er der også forskelle. Er Foucault stærkest i sin institutionskritik, giver Habermas mere rum for den utopiske tænkning, som mange savner hos Foucault.

Da jeg redigerede bogen *Forplantning, køn og teknologi*, trådte både perspektiverne og begrænsningerne hos Foucault frem. Ikke bare var hans institutionskritik og hans begreb om bio-magt anvendelig i min historiske analyse af reproduktion. Også i min medredaktørs Robin Schotts indledende artikel fremhæves foucauldianske feministers forsøg på en kompleks, pluralistisk, rummelig kritik af forplantningsteknologien, som forholder sig mere konkret til magt og teknologi frem for den radikal feministiske afvisning af teknologi, som værende imod kvinders interesser. Den feministiske diskurs har det samme problem som den teknologiske og videnskabelige, at de konkrete kvinder som aktører forsvinder. De kvinder, som benytter sig af teknologien, bliver kategoriseret som havende falsk bevidsthed.

Den foucaultske inspiration kan derfor bidrage til at nuancere de feministiske analyser. En af dem, der bidrager til denne nuancering, er Jana Sawiski, som har lagt vægt på Foucaults senere værker, fordi hun me-

ner, at magtperspektivet er mindre totalt og derfor bedre i stand til at medtænke modstand. Hverken modstand, subjektivitet eller politisk kamp er udelukket ifølge hende. Foucault afviser ikke en identitetspolitik, men kun søgningen efter en sand identitet som grundlag for universel emancipation (Sawiski, 1991). I en analyse af de nye reproduktionsteknikker fremhæver hun, at man ikke apriori kan gå ud fra, at teknik er udtryk for mandlig kontrol med kvinders kroppe.

Også Donna Haraway har hævdet, at kvinders politiske kamp for at få kontrol med de reproduktive teknologier ikke nødvendigvis leder til en feministisk afvisning af den rationelle videnskab og teknologi (Haraway, 1991, kap. 8). Videnskabelig rationalitet kan ansues både ud fra et undertrykkelses- og et frigørelsesperspektiv. I stedet for rent abstrakt at betragte teknologien som undertrykkende eller som et fremskridt, er det vigtigt at vurdere teknologien og konsekvenserne af den i mere konkrete tilfælde og se både på undertrykkelses- og frigørelsesaspekter. Et sådant synspunkt gør det muligt at benytte sig af de feministiske indsigter og analyser, uden at der på forhånd behøver være enighed om, hvad der er i kvinders interesser. Rosi Braidotti er inde på det sin bog *Nomadic Subjects*, hvor hun fremhæver vigtigheden af et nomadisk standpunkt, som er baseret på forskelle uden at det bliver totalt relativistisk. Samme tankegang ligger bag hendes begreb om en historisk essens.

Vi må gå en anden vej end at følge slavisk i oplysningens fodspor og opfinde en ny moral til kvinders bedste. Sandheden er ikke kontekstafhængig (Weeks, 1992). Når vi må forkaste ideen om at opfinde moralnormer, hvad gør vi så i denne tid, hvor de store videnskabelige fortællinger afvikles, fortællinger, som tidligere har fortalt os, hvad der var rigtigt eller forkert. Her synes jeg Habermas har et bud med sin utopi om kommunikativ handling eller kommunikativ etik, hvor der skabes et socialt rum

for en dialogisk situation, hvor vi kan diskutere og fortolke behov. Vi må se tingene i deres sammenhæng, og vi må maksimere muligheden for dialog. Det er en idealistisk utopi, men har vi andet at sætte i stedet? Det er en ideel fordring, som vi kan forsøge at leve op til på bedste måde i stedet for at afvise den på grund af dens idealisme.

Flere feministiske filosoffer har forsøgt at kombinere Habermas' diskursetik med feministisk teori. Seyla Benhabib fremhæver det frugtbare i den argumenterende offentlige samtales betydning i et demokratisk samfund. Hun inddrager Hannah Arendts begreb om udvidet tænkning, som hun stiller op som model for moral og politik. Men hun tager også ved lære af den postmodernistiske kritik af oplysningen og taler om, at fornuftens subjekter er åndelige, kropslige og skrøbelige væsner.

Benhabibs nærmest genindsætter standpunktsteorien i en poststrukturalistisk ramme: "Kan vi som vision av feministisk politik artikulera någon bättre modell för framtiden än en radikalt demokratisk stat som även befördrar värdene ekologi, icke-militarism och solidaritet mellan folk? Postmodernismen kan lära oss de teoretiska och politiska fällor som kan få utopier och fundamentstänkande att hamna fel, men det bör inte leda till en reträtt från utopin överhovedtaget. För i egenskap av kvinnor har vi alltför mycket att förlora på att ge upp det utopiska hoppet om det helt andre" (Benhabib 1994, p. 256).

En mere eksplicit diskussion mellem poststrukturalisme og kritisk teori findes i bogen *Feminist Contentions* fra 1994. Bogen er udgivet af Linda Nicholson og indeholder en diskussion fra et symposium i 1990. Hovedtaler var Seyla Benhabib og Judith Butler med Nancy Fraser som respondent. Benhabib kritiserer den stærke version af postmodernismens tre teser: menneskets, historiens og metafysikkens død, som hun mener underminerer det emancipatoriske projekt og fremmer en tilbagetrækning fra utopier. Mens Judith But-

ler ikke lader sig overbevise af hendes kritik, forsøger Nancy Fraser at integrere de bedste elementer fra kritisk teori og poststrukturalisme.

Også Lois McNay (1991) forsøgte i sin bog *Foucault and Feminism* at hente Habermas ind de steder, hvor hun mente, at der var mangler i Foucaults magtteori.¹⁵ Hendes hovedkritik er, at sociale agenter reduceres til passive kroppe, og at vi ikke får nogen forklaring på, hvordan individer kan handle autonomt. Manglen på en teori om subjektivitet og "agency" er i konflikt med det feministiske projekt: at nyopdage og nyvædsætte kvinders erfaringer. For at overvinde begrænsningerne i Foucaults teorier fortager hun en læsning af de allersidste af hans værker, bind to og tre i *Seksualitetens historie* og af de seneste interviews, som hun hævder indeholder en teori om selvet og om hvordan identitet dannes. Desuden knytter hun Foucault til oplysningstanken.

I Johanna Meehans antologi *Feminists Read Habermas* er samlet såvel nyskrevne som ældre artikler, bl.a. Nancy Frasers kritik af kritisk teori og Habermas kategorier: privat-offentlig. En del af artiklerne handler om moral, og Meehans overordnede begrundelse for, at feminister bør læse Habermas, er, at på trods af at hans perspektiv på køn er meget begrænset, så er hans diskursteori "one of the most persuasive current reflections on politics and moral and social norms, and thus of great interest to feminist theorists despite its failure to specifically theorize gender" (Meehan, 1995, p. 1). I den kommunikative rationalitet ligger mulighed for refleksivitet. Det er ikke kun den politiske diagnose, men også subjektbegrebet og den intersubjektive dialog mellem selvet og andre, der er brugbar. For Meehan er det imidlertid vigtigt at pointere, at det kun er den ideelle kommunikation, der er universel, mens de aktuelle diskurser er historiske.

Margaretha Järvinen er nok mindre optimistisk, hvad angår den kritiske teoris brug-

barhed, uden dog at være helt afvisende (Järvinen 1996). Et er, at Habermas' kategorier systemverden og livsverden og offentlig-privat er utilstrækkelige og kønsblinde, noget andet er den traditionelle opfattelse af kvindelighed, som kommer frem især i den ældre Frankfurterskole. Især er hun kritisk over for den traditionelle opfattelse af moderlighed, som hun fremlæser i Max Horkheimer og Th. Adornos hovedværk *Dialektik der Aufklärung* fra 1944. Kvindeligheden betragtes som noget positivt, men det er den traditionelle form baseret på kvinders undertrykkelse. Et andet af Horkheimers og Adornos værker nemlig *Autorität und Familie* fra 1936 (genoptrykt i forkortet udgave 1971) var et centralt værk i kvindeforskningens første år på grund af dens socialisationsteoretiske vinkel. Teorien går ud på, at familien skaber autoritetstro individer, men de to forfattere søgte også efter det ufordærvede sted, som ikke er historisk formbart og som derfor ikke kan undertrykkes. I familien kan mennesket virke som menneske, fordi relationen ikke udelukkende er formidlet af markedet. Det positive, som her ligger i "Geschlechtsliebe und vor allem in der mütterlichen Sorge", er vel næppe mere problematisk end standpunktsteoretiske synspunkter på kvindelighed og moderskab. Jeg kan ikke entydigt svare på om kritisk teori er brugbar i kvinde- og kønsforskningen, men det videnskabskritiske projekt er et fælles projekt.¹⁶

AFSLUTNING

Feministisk teori befinder sig i en selvreflekterende fase, som også kan spores i diskussionerne af poststrukturalismens positive og negative sider og som er del af en nødvendig kontinuerlig videnskabskritik. Joan Scotts seneste bog er et godt eksempel på, at man kan arbejde videre med de svage punkter: "This book is an attempt to elaborate the point about agency I tried to make in my critique of Linda Gordon's *Heroes of*

Their Own Lives." (Scott, 1996, p. 181). Men pointen er, at feministisk handling er et paradoks, fordi kvinder bliver individer samtidig med, at diskurserne ekskluderer dem. Politiske individer, politisk handling er i fokus i denne bog, men med det diskursive i baggrunden "... I want to understand feminism in terms of the discursive processes – the epistemologies, institutions, and practices – that produce political subjects, that make agency (in this case the agency of feminists) possible even when it is forbidden or denied" (Scott, 1996, p. 16).

Man vender aldrig tilbage til samme udgangspunkt, og Scott får da også læst noget nyt frem i kvindebevægelsens historie, nemlig at følgende paradoks, behovet for både at acceptere og benægte kønsforskelle i politikken, har været en del af kvinders lange kamp for at opnå borgerskab.

I mit eget arbejde er der også sket en glidning fra diskurs til erfaring og aktør, som bliver centralt i mit projekt om ugifte mødre og professionalisering af det sociale arbejde. At blive gravid i utide er en kvindespecifik erfaring, men samtidig sker der også en konstruktion af det ugifte moderskab som socialt problem. Dermed er disse kvinder både historiske agenter og diskursive figurer, og det er derfor vigtigt at fastholde erfaringens diskursive natur uden at gøre agenterne til passive modtagere af diskursen (Rosenbeck, 1996). Hvor vigtig er teori for de historiske analyser? Jeg har selv altid været meget inspireret af teoretiske diskussioner, men der er indimellem langt fra metateorierne og til de konkrete analyser. Men der findes ikke historie uden teori hævdedes som princip i Annaleskolen. Dog pointerede Ferdiand Braudel, at der ikke dermed mentes en generel teori, og derfor er teori ikke nødvendigvis noget meget stort, en helhedsteori men kan være noget mindre, f.eks et begreb. På den anden side kan intet fortåes teoirløs, og videnskabelig metode er en kombination af empiri og teori. Teorierne i de historiske analyser er dog sekundære i forhold til empirien. De er

et vigtigt værktøj, som kan få empirien til at tale, som kan holde orden i det empiriske kaos, og det er en af grundene til at teori med den stigende informationsmængde bliver mere og mere nødvendig, også for historiefaget som traditionelt har været meget empirisk. Men teorierne er ikke kontekstafhængige og empirien kan feje teorierne af bordet. Professor i historie Niels Steensgaard har udtrykt det på den måde, at ren empiri vil føre til et skatkammer af ting fra gamle dage, mens en overvægt af teori kan føre til et skatkammer af ord fra vore dage. Hanne Rimmen Nielsen skriver i sit oplæg, at hun foretrækker teorier på mellemniveau frem for den store teori. Og sådan vil det også være i praksis. Men der hvor vi har brug for de store teorier eller metateorierne er i det videnskabskritiske og forskningsforandrende projekt, som jeg mener, at kvinde- og kønsforskningen er. Det er måske netop på det punkt, jeg selv ser de største udfordringer i Joan Scott's ambitiøse projekt med kravet om "a more radical epistemology". Det er denne forandring af historiefaget, jeg kan ane i den nye kulturhistorie, som jeg vil tilade mig at kalde et paradigmeskift, selv om der også er tale om en renaissance for en kulturhistorie, som blomstrede i forrige århundrede men blev udmanøvreret af den politiske historie. For viden og magt hænger sammen.

NOTER

1. Paneldeltagerne tog udgangspunkt i en analyse af norsk kvindehistorie, se Melby, 1996. Hanne Rimmen Nielsens indlæg "Den gode teori – hvilken teori?" udgives i rapporten fra det femte nordiske kvindehistoriemøde. Disse møder har eksisteret siden 1983, og der er udgivet 4 rapporter fra møderne. Hagemann, G. (red.). Nordisk kvinnehistoriemøde. Oslo 20.-23. februar 1983. Konferencerapport. *Arbejdsnotat 1/84*. NAVF's sekretariat for kvindeforskning. 1984. Rømer, H. og Frederiksen, I. (red.). *Kvinder, mentalitet, arbejde. Kvindehistorisk Forskning i Norden*. Århus, 1996. Wikander, U. (red.). *Kvinnohistoria i teoretisk perspektiv*. Konferencerapport från det tredje nordiska

kvinnohistorikermötet 13.-16. april 1989. Uppsala papers in Economic History. Working Paper no. 8, 1990. Liljeström, M., Markkola, P., Mäenpää. S. (red.). *Kvinnohistoriens nya utmaningar: Från sexualitet till världshistoria*. Konferencerapport från det IV Nordiska Kvinnohistorikermötet 27.-30. maj 1993, Tammerfors. Tampere 1994. Samarbejdet har medført også andre initiativer, herunder nordiske projekter samt præsentationer på De nordiske Historikermøde. Se Melby, K. *Rapport III. Fra kvinnehistorie til kjønns historie?*. Det 22. nordiske historikermøde. Oslo 13.-18. august 1994. Oslo 1994. Også internationalt findes der et veltableret kvindehistorienetværk, som afholder konferencer, dels separate dels på de internationale historikerkongresser. Kvindehistorikere med middelalderen som område har holdt egne møder siden 1979. Den seneste rapport er lige udkommet: Damsholt, N., Jacobsen, G., Holmqvist-Larsen, N. H. (red.). *Kirkehistorier. Rapport fra et middelaldersymposium*. København 1996.

2. Joan Scott holdt et foredrag med titlen: "Women's History. The Emergence of a Field", som senere blev trykt i Burke, 1992a. Hilda Rømer Christensen var respondent på Joan Scotts foredrag. Dele af hendes oplæg er trykt i Rømer, H. "Historia, feminism och poststrukturalism." in *Häftan för Kritiska Studier*, nr. 3, 1989.

3. Braidotti fremhæver Scotts bestræbelser på at sammenfatte det sproglige og det sociale, det semiotiske og det materielle, samt hendes begreb om køn, som med baggrund i poststrukturalistisk magt- og diskursanalyse, udgøres af et netværk af magtrelationer (køn (sex), klasse, race og alder er alle elementer i køns (gender) systemet) (Braidotti, 1994, p. 153 og p. 273).

4. Den nye kulturhistorie omtales bl.a. i Horstbøl, 1990.

5. Jeg har været opponert på tre afhandlingerne i årene 1994-1996. Alle tre: Elisabeth Elgan (Elgan, 1994), Kari Melby Melby, 1995), Eva-Helen Ulvros (Ulvros, 1996) forholdt sig til Joan Scott, men faktisk var det kun Elgan der drog konsekvenserne af hendes ideer i en diskursanalyse af abort- og præventionspolitikken i Frankrig og Sverige. Kari Melby brugte Scotts problematisering af begreberne om equality-difference. Eva-Helen Ulvros fremhævede Scott som en af hovedinspirationskilderne i en glimrende bog, der sagtens kunne være skrevet uden at forfatteren havde læst noget som helst af Joan Scott. Både Melbys og Ulvros' undersøgelser fastholder det kvindelige aktørperspektiv og er ikke særligt orienteret mod diskursen om kvindelighed. At Scott har haft en betydning for begges arbejde alligevel er jeg ikke i tvivl om, men hendes betyd-

ning for deres konkrete analyser er mere perifer end de giver indtryk af. Sandsynligvis ville deres undersøgelser omfattes af Scotts kritik af Gordon. Se note 7.

6. Dette sker bl.a. i Järvinen, M. "Grænser for konstruktion" in *Kvinder, køn og forskning*, nr. 2, 1996. Se i samme nummer også Simonsen, D. G. "Som et stykke vådt sæbe mellem fedtede fingre".
7. Scott, J.W. "Heroes of Their Own Lives: The Politics and History of Family Violence. By Linda Gordon. New York, 1988" in *Signs*, Vol. 15, No. 4, 1990. Gordon, L. "Gender and the Politics of History. By Joan Wallach Scott. New York, 1988" in *Signs*, Vol. 15, No. 4, 1990. Gordon, L. "Response to Scott" in *Signs*, Vol. 15, No. 4, 1990. Scott, J.W. "Response to Gordon" in *Signs*, Vol. 15, No. 4, 1990.
8. Både Judith Butler og Henning Bech forholder sig eksplicit til det problem (Butler, 1990; Butler, 1993; Bech, 1992 og 1995). Se også Rosenbeck, 1995.
9. For en glimrende introduktion til postrukturalistisk historie kan henvises til Simonsen, 1996.
10. Lynn Walter bruger Bourdieu i en analyse af den danske rødstrømpebevægelse. Walter, 1990.
11. Eksempler på dette var bl.a. Esseveld, J. "Kritisk social forandring: kvinnoperspektiv" in Kunøe, M. og Possing, B. *Kvindeforskning 1980. Rapport fra Hindsgavlseminaret*. AUC, 1980. Brekke, L. og Haukaa, R. "Teorin som inte finns" in *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 1, 1980. Westcott, M. "Feministisk kritik av samhällsvetenskaperna" in *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 1, 1983.
12. Dette har jeg redegjort for i Rosenbeck, 1995.
13. Det gælder bl.a. Joan Landes og Mary Ryan. Eva Helene Ulvros (Ulvros, 1996) benytter også Habermas i sin afhandling, men hun uddrager desværre ingen teoretiske pointer endsige sammenfatter fordele og ulemper ved Habermas' offentlighedsteori.
14. Braidotti, 1994, p. 150.
15. Det er mit indtryk at også den britiske kvindeforskning bliver oversat. F.eks. synes de britiske Foucaultfortolkninger ikke rigtigt at spille nogen rolle. For uden McNay skal også nævnes Lloyd, 1994. Ramazanoglu, 1993 er en samling af britiske og amerikanske bidrag.
16. Hekman 1990 får H.G. Gadamer og dermed nyhermenutikken knyttet til det postmoderne projekt.

LITTERATURLISTE

- Bech, H. (1992): "Bylivets tidsrum: Et by/kultur/ sociologisk essay". *Tendens*, vol. 4, no. 1.
- Bech, H. (1995): "Sexuality, Gender and Sociology. Review Essay" in *Acta Sociologica*, 38
- Benhabib, S. (1992): *Situating the Self*. New York, Oversat til svensk: *Autonomi og gemenskap*. Göteborg, 1994.
- Blom, I. (1995) "Fra det moderne til det postmoderne subjekt" in Norges Forskningsråd: *Konstituering av kjønn*, Oslo
- Braidotti, R. (1994): *Nomadic Subjects*, New York
- Burke, P. (ed.) (1992a): *New Perspectives on Historical Writing*, Polity Press
- Burke, P. "Overture: The New History, its Past and its Future" in Burke 1992a.
- Burke, P. (1992b): *History and Social Theory*, Cambridge
- Butler, J. (1990): *Gender Trouble*, London
- Butler, J. (1993): *Bodies That Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*, New York
- Canning, K. (1994): "Feminist History after the Linguistic Turn. Historicizing Discourse and Experience". In *Signs*, vol. 19, no 2, 1994.
- Davis, N. Z. (1987): *Fiction in the Archives*
- Diamond, I. & Quinby, L. (eds.) (1988): *Feminism & Foucault. Reflections on Resistance*, Boston
- Deveaux, M. (1994): "Feminism and empowerment: A critical reading of Foucault". *Feminist Studies* 20, no.2, 1994.
- Elgan, E. (1994): *Genus och politik. En jämförelse mellan svensk och fransk abort- och preventivmedelspolitik från sekelskiftet till andre världskriget*, Uppsala
- Hagemann, G. (1994): "Postmodernismen en användbar men opålitlig bundsförvant", in *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr. 3, 1994.
- Haraway, D. (1991): *Simians, Cyborg, and Women. The Reinvention of Nature*, London
- Hekman, S. (1990): *Gender and knowledge. Elements of a Postmodern Feminism*, Cambridge
- Horstbøll, H. (1990): "Fra mentaliteternes historie til repræsentationernes historie". In *Den jyske Historiker*, Ekstranummer, 1990
- Hunt, L. (ed.) (1989): *The New Cultural History*, London
- Lloyd, M. (1993): "The (f)utility of a feminist turn to Foucault" in *Economy and Society*. Vol. 22, no. 4, 1993.
- Laqueur, T. (1992): *Making Sex. Body and Gender from the Greeks to Freud*, Harvard
- Järvinen, M. (1996) "En frusen dialektik. Kritisk teori i könsforskningen" in *Sociologia* 33, 1, 1996.
- Nicholson, L. (1995): *Feminist Contentions. A Philosophical Exchange*, New York

- McNay, L. (1992): *Foucault and Feminism*, London
- Meehan, J. (1995): *Feminist read Habermas. Gendering the Subject of Discourse*, New York
- Melby, K. (1996): "Norsk kvinnehistorie 1975-1995; kjønnets endrede vitenskabelige status" in *Historisk Tidsskrift* nr. 1, 1996.
- Melby, K. (1995): *Kvinnelighetens strategier. Norges Husmorforbund 1915-1940 og Norges Lærerindeforbund 1912-1940*, Trondheim
- Moi, T. (1991): "Appropriating Bourdieu: Feminist Theory and Pierre Bourdieu's Sociology of Culture. Feminism as Critique." in *New Literary History*, vol. 22, no, 3, summer 1991.
- Ramazanoglu, C. (1993): *Up against Foucault. Explorations of some tensions between Foucault and feminism*, London
- Rosenbeck, B. og Schott, R. M. (1995): *Forplantning, køn og teknologi*, København.
- Rosenbeck, B. (1995): "Det politiske køn." in *Sociologi i dag*, nr. 3, 1995
- Rosenbeck, B. (1996): "Omsorg eller omklaring. Ugifte mødre ca. 1900-1950." in Hjorth, K., Ilsåe, G., Kragelund, M. (red.) *Bur. Arki-Varia*, København
- Sawicki, J. (1991): *Disciplining Foucault. Feminism, Power and the Body*, London
- Scott, J.W. (1983): "Survey Articles: Women in History. II. The Modern Period." in *Past and Present*, No. 101, 1983.
- Scott, J.W. (1986): "Gender: A Useful Category of Historical Analysis." in *The American Historical Review*, No. 91, 1986.
- Scott, J.W. (1988a): "Deconstructing Equality-versus-Difference: or, the Uses of Poststructuralist Theory for Feminism." *Feminist Studies*, 14, No. 1, 1988.
- Scott, J. (1992): "Experience." in Butler, J. and Scott, J. (eds.) *Feminist Theorize the Political*, New York
- Scott, J. (1996): *Only Paradoxes to offer. French feminists and the Rights of Man*, London
- Simonsen, D. G.. (1996): *Kønnets grænser. Post-strukturalistiske strategier – historieteoretiske perspektiver*, Varia nr. 1, 1996. København.
- Smith-Rosenberg, C. (1986a): "Hearing Women's Words: A Feminist Reconstruction of History." in Smith-Rosenberg, C. *Disorderly Conduct. Visions of Gender in Victorian America*. New York
- Smith-Rosenberg, C. (1986b): "Writing History: Language, Class, and Gender." in de Lauretis, T. (ed.), *Feminist Studies/Critical Studies*. Wisconsin
- Weeks, J. (1992): "Opfundne moralnormer. Sex, køn og moralproblemer i den postmoderne tidsalder." in *HUG*, nr. 64, 1992.
- Walter, L (1990): "The Embodiment of Ugliness and the Logic of Love: the Danish Redstocking Movement" in *Feminist Review*, no 36, 1990.
- Ulvros, E.H. (1996): *Fruar och mamseller. Kvinnor inom sydsvensk borgerlighet 1790-1870*, Lund

Bente Rosenbeck
 dr.phil., lektor
 Center for Kvinde- og Kønsforskning
 Københavns Universitet